

Сідлецька Олександра Ярославівна,
студентка 1-го року навчання магістерської
програми «Право» факультету правничих наук
Національного університету «Києво-Могилянська академія»

ПРОЦЕДУРНО-ІНСТИТУЦІЙНИЙ ВИМІР ЦИФРОВИХ ПРАВ У ПРАВІ ЄС ТА ПЕРСПЕКТИВИ ГАРМОНІЗАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Анотація. У тезах досліджується європейська модель забезпечення та захисту цифрових прав людини в контексті євроінтеграційного курсу України. Обґрунтовується підхід до розуміння цифрових прав як традиційних прав людини, що реалізуються в цифровому середовищі. Проаналізовано дворівневу структуру регулювання в праві ЄС, яка охоплює ціннісно-конституційний рівень (Хартія ЄС) і секторальні акти, зокрема GDPR і AI Act, а також відповідну судову практику Суду ЄС. Наголошено, що гармонізація українського законодавства з *acquis* ЄС має юридично зобов'язуючий характер відповідно до Угоди про асоціацію. Окреслено основні виклики імплементації, пов'язані з регуляторним навантаженням і необхідністю зміцнення інституційної спроможності.

219

У контексті реалізації стратегічного курсу на європейську інтеграцію, закріпленого підписанням та ратифікацією Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, особливої актуальності набуває питання функціонування європейської правової системи у сфері забезпечення та захисту цифрових прав людини, а також визначення тих підходів, що можуть слугувати орієнтирами для подальшої гармонізації національного законодавства України з *acquis* ЄС. Поділяємо позицію про те, що варто розглядати цифрові права не як автономну групу нових

прав чи нове покоління прав людини, а як «традиційні» права людини, які реалізуються через використання технологій або ж у цифровій площині, зокрема – через мережу «Інтернет».

Важливість висвітлення цієї тематики зумовлена тим, як стрімко цифрове середовище змінює форми та інтенсивність можливого втручання у права людини, що, своєю чергою, зумовлює підвищені вимоги до дотримання принципів законності, необхідності, пропорційності та належних процесуальних гарантій. Дослідження досвіду ЄС у аспекті реалізації та захисту цифрових прав доцільно здійснювати крізь призму аналізу нормативних актів та інституційних механізмів, які забезпечують перетворення декларативних положень про права людини на ефективні інструменти їх практичного захисту.

220

Підхід ЄС в аспекті цифрових прав людини можна описати як дворівневий. Такий комплексний підхід втілює європейський стандарт, мета якого полягає не тільки у формальному визнанні та проголошенні цифрових прав людини у цифровому середовищі, а й закладає фундамент з конкретними правилами, що змушують цифрових акторів притримуватися принципів передбачуваності та підзвітності. Перший рівень – ціннісно-конституційний – встановлює, що цифрова трансформація не створює паралельну систему прав людини, а тільки змінює умови їх реалізації. Практично це означає, що фундаментальні права мають бути орієнтиром для будь-якої цифрової політики та регулювання, і саме такі норми виступають конституційним стандартом для секторальних актів¹.

Втіленням такого підходу можна сміливо назвати Хартію ЄС (далі – Хартія), що має на меті окреслити допустимість втручань у цифрові права людини, а також стандар-

¹ Петришин О. В., Гиляка О. С. Права людини у цифрову епоху : виклики, загрози та перспективи. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2021. Т. 28. № 1. С. 7–35.

тів їх захисту. Хартія є обов'язковою для інституцій ЄС, а відповідно до ст. 51 цього документа, вона також є обов'язковою для держав-членів саме у межах застосування права ЄС ². У аспекті цифрових прав людини ключовими виступають гарантії поваги до приватного та сімейного життя (ст. 7 Хартії), права на захист персональних даних (ст. 8 Хартії), свобода вираження поглядів та свобода інформації (ст. 11 Хартії), рівність та недопущення дискримінації (ст. 20–21 Хартії), а також право на ефективний засіб правового захисту та на справедливий судовий розгляд (ст. 47 Хартії), що дістають своє втілення та продовження у конкретних обов'язках, процедурах та механізмах підзвітності в секторальних актах ЄС.

Другим рівнем ЄС переводить цифрові права у практичну площину шляхом розгалуженого секторального регулювання даних, платформ, цифрових ринків і технологій, підкріплюючи змістові гарантії процесуальними інструментами, зокрема забезпечуючи осіб можливістю оскарження рішень, запровадженнь механізмів нагляду та відповідальності ³. Перш за все, пропонуємо висвітлити Європейську декларацію про цифрові права та принципи (англ. European Declaration on Digital Rights and Principles) (далі – Декларація), мета якої полягає у закріпленні базових цінностей цифрового розвитку, серед яких ключовим виступає саме людиноцентризм ⁴.

221

² Хартія Європейського Союзу про основоположні права. Центр громадянських свобод. URL: <https://ccl.org.ua/posts/2021/11/hartiya-osnovnyh-prav-yevropejskogo-soyuzu/> (дата звернення: 07.02.2026).

³ Петришин О. В., Гиляка О. С. Права людини у цифрову епоху: виклики, загрози та перспективи. Вісник Національної академії правових наук України. 2021. Т. 28. № 1. С. 7–35.

⁴ Europe's Digital Decade. Shaping Europe's digital future. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/europes-digital-decade> (дата звернення: 14.02.2026).

З огляду на те, що Декларація не має обов'язкової юридичної сили, самостійної судової практики щодо її застосування наразі немає. Водночас вищезазначені ціннісні орієнтири узгоджуються з усталеними підходами Суду ЄС щодо тлумачення та захисту фундаментальних прав у цифровому середовищі. У цьому контексті показовою є справа *Digital Rights Ireland Ltd v. Minister for Communications*, в якій Суд визнав недійсною Директиву 2006/24/ЄС у зв'язку із закріпленням нею непропорційного втручання у право на повагу до приватного життя та захист персональних даних. Суд наголосив на обов'язку законодавця дотримуватися принципів необхідності та пропорційності навіть у сфері регулювання цифрових технологій⁵. Зазначене рішення відображає людиноцентричну парадигму захисту прав, яка згодом була концептуально закріплена в положеннях Декларації.

222

Ключовим інструментом у сфері захисту персональних даних є *General Data Protection Regulation* (далі – *GDPR*). Цей регламент є фундаментальним, адже саме він уніфікує правила обробки персональних даних у межах ЄС і визнає захист даних складовою системи фундаментальних прав. Зокрема, така обробка повинна здійснюватися на законних підставах, бути прозорою, мати визначену мету та відповідати принципам мінімізації і безпеки⁶.

⁵ Рішення Суду Справедливості Європейського Союзу від 08.04.2014 у справі № ECLI:EU:C:2014:238. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62012CJ0293> (дата звернення: 14.02.2026).

⁶ Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/679 від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних) : Регламент Європ. Союзу від 27.04.2016 № 2016/679. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-16#Text (дата звернення: 14.02.2026).

Показовою для розуміння практики застосування GDPR є справа Data Protection Commissioner v. Facebook Ireland and Maximillian Schrems ⁷. У цьому рішенні Суд Європейського Союзу визнав недійсним механізм «Privacy Shield», що був механізмом трансатлантичної передачі персональних даних між ЄС і США. Таке рішення Суд ухвалив з огляду на те, що рівень захисту передачі персональних даних, не забезпечував гарантій, еквівалентних стандартам, установленим правом ЄС. Суд підкреслив, що право на захист персональних даних має статус фундаментального права, а тому транскордонна передача даних є допустимою лише за умови забезпечення фактично ефективного, а не декларативного рівня правових гарантій.

Ще одним важливим аспектом у сфері цифрових прав виступає врегулювання штучного інтелекту, що останнім часом набув стрімкого розвитку. У цій сфері правове регулювання здійснюється через Artificial Intelligence Act (далі – AI Act), що набрав чинності 1 серпня 2024 року. Цей регламент встановлює ризико-орієнтований підхід та визначає ключові ролі учасників. Зокрема, регламент розрізняє дві основні ролі: провайдера та розгортальника. Провайдер несе відповідальність за управління ризиками, належну якість і документування даних, підготовку технічної документації та забезпечення прозорості функціонування системи. Розгортальник, своєю чергою, зобов'язаний використовувати систему відповідно до її призначення, забезпечувати навчання персоналу, здійснювати моніторинг після впровадження, повідомляти про серйозні інциденти, а також проводити оцінку впливу

223

⁷ Рішення Суду Справедливості Європейського Союзу від 16.07.2020 у справі № C-311/18. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62018CJ0311> (дата звернення: 14.02.2026).

на фундаментальні права (FRIA) перед першим застосуванням визначених категорій систем⁸.

Гармонізація українського законодавства у сфері цифрових прав людини має вагоме юридичне підґрунтя. Вищезазначена Угода про асоціацію між Україною та ЄС передбачає поступове наближення національного законодавства до *acquis* ЄС у сферах електронних комунікацій, захисту персональних даних, електронної комерції та функціонування цифрового ринку. Отже, імплементація відповідних стандартів є складовою міжнародно-правових зобов'язань України. Це означає, що питання реформування цифрового регулювання повинно розглядатися як обов'язковий елемент євроінтеграційного процесу.

Проте варто зазначити, що така імплементація пов'язана з низкою викликів. Впровадження розгорнутих процедур відповідності, механізмів оцінки ризиків і підвищених вимог до прозорості здатна спричинити значне регуляторне навантаження на суб'єктів господарювання. Так само не варто забувати й про небезпеку формального або надмірного запозичення європейських норм без їх належної імплементації, зокрема створення ефективних інституційних механізмів їх реалізації та контролю. Через це адаптація європейської моделі потребує не механічного копіювання актів, а комплексної реформи, що охоплює нормативний, інституційний та практичний рівні.

Отже, європейський підхід до цифрових прав формує для України цілісну євроінтеграційну рамку, у межах якої фундаментальні права визначають межі допустимого втручання у цифровому середовищі, а секторальне законодавство конкретизує їх через чіткі процедури та меха-

⁸ Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32024R1689> (accessed: 14.02.2026).

нізми підзвітності. Ключовим орієнтиром для України має стати саме процедурність як спосіб перетворення декларативних гарантій на реальні інструменти захисту, а також ризико-орієнтований підхід, що дозволяє диференціювати регуляторні вимоги залежно від потенційного впливу технологій на права людини. Така модель передбачає не лише формальну гармонізацію норм, а й побудову системи оцінки ризиків, прозорих рішень, ефективного нагляду та доступних механізмів оскарження. Саме поєднання процедурної логіки та управління ризиками забезпечує реальний і адаптивний захист цифрових прав в умовах стрімкої технологічної трансформації.